

LÉVAY, A DICSSZÓNOK

Porkoláb Tibor*

* Miskolci Egyetem, BTK, Magyar Nyelv-és Irodalomtudományi Intézet

Absztrakt: A Lévy-életmű talán legértékesebb, ám legkevésbé ismert részének tekinthető az a szövegtörzset, amely emlékbeszédekből és emlékdákból áll. Tanulmányom ezeknek a kommemorációs funkciójú szövegeknek a filológiai áttekintésére vállalkozik.

Kulcsszavak: emlékbeszéd, emlékdá, kommemorációs retorika, szónoki kompetencia

A hetvenhárom éves Lévy József 1898. május 29-én az alábbiakat jegyzi be naplójába:

„Mához egy hétre pedig az 'Akadémia' megbízásából Szegszárdon kell koszorút tennem Garay Jánosnak ott akkor nagy ceremóniával leleplezendő szobrára, mégpedig rövid beszéd kíséretében. Az efféle beszéd egykor becsvágyam és örömem volt.” (LÉVAY 2001, I/100)

Minden bizonnyal e „becsvágynak” és „örömmel” is köszönhető, hogy a miskolci poéta meglehetősen gyakran lép fel dicsszónoklattal és verses emlékbeszédnek tekinthető ódával a haza „nagy embereinek” az emlékezetét felújító kommemorációs eseményeken. Miklós Róbert, Lévy biográfusa meg is állapítja: „*alig van irodalmunknak még egy költője, aki annyi ünnepi ódát, emlékbeszédet, köszöntőt írt volna — többnyire az Akadémia és a Kisfaludy-Társaság megbízásából, mint Lévy.*” (MIKLÓS 1978, 40) Kerényi Ferenc ugyancsak kiemeli: „*Nem volt szoboravatás, irodalmi emlékűnnep, emléktáblaállítás, felolvasóest az Akadémián és a Kisfaludy Társaságban, amire ne írta vol-*

na meg versét és beszédét.” (KERÉNYI 2004, 394) Bár ez a megfogalmazás nem mentes némi túlzástól, arra nagyon is alkalmas, hogy felhívja a figyelmet erre a kutatói érdeklődésre igencsak kevésbé méltatott, mennyiségileg is tekintélyes szövegtörzsetre. Kimondható: a dicsszónok Lévyról alig tudunk valamit. Az itt következő áttekintést (amely alapja lehet a későbbi szisztematikus retorikai és kultusztörténeti vizsgálatoknak) ez a hiányérzet inspirálta.¹

Lévy első nyilvános dicsszónoki fellépése 1859. október 27-én, a Kazinczycentenáriumi miskolci ünnepélyén kerül sor. A köztisztelőben álló református gimnáziumi tanár — ahogy ezt Szűcs Sámuel is megörökíti naplójában — „*a' Cassinó' teremében adott dísz lakomán*” olvassa fel „*»Kazinczy Ferencz' emlékezete« című jeles művét*”. A díszlakomát megelőzően pedig a színházban „*szavaltott Mólnár György által Lévai Józsefnek, ez*

¹ A tanulmány a TÁMOP-4.2.2/B-10/1-2010-0008 jelű projekt részeként — az Új Magyarország Fejlesztési Terv keretében — az Európai Unió támogatásával, az Európai Szociális Alap társfinanszírozásával valósult meg.

alkalomra írt Vezérhang című gyönyörű prologja” (SZÜCS 2003, I/298). Lévy nem csupán beszéddel és költeménnyel újítja fel Kazinczy emlékezetét, de „főrésze” van a „százados ünnep” helyi eseményeinek megszervezésében is (LÉVAY 1919, 12). Zsigmond Ferenc joggal állapítja meg Lévy-monográfiájában: „a miskolczi ünnepség lelke Lévy volt” (ZSIGMOND 1906, 69). Sőt — Erdélyi János felvetéséhez kapcsolódva — magát az országos centenáriumi megemlékezést is ő kezdeményezi *Nemzeti hála. Emlékezés Kazinczy Ferenczre* című cikkével. Az 1857. november 18-án a Szépirodalmi Közlönyben megjelenő terjedelmes felhívást *Visszatekintés* című önéletrajzában is megemlíti:

„Kazinczy Ferenc születésnapjának évszázados fordulója megünneplésére én hívtam fel nyomtatékosabban először a közfigyelmet egyik szépirodalmi lapban közzétett meleghangú cikkem által.” (LÉVAY 1935, 34)

Arany János 1857. december 29-én Tompa Mihályhoz írott levelében meg is jegyzi, hogy Lévy „felszólalása a Kazinczy-emlék ügyében igen szép volt” (ARANY 2004, 142). Lévy azt is tervezi, hogy az akadémiai megemlékezés és az országszerte megtartott ünnepélyek „leírásából” egy „Albumot” állít össze (GYULAI 1961, 386), ám ezt az elképzelését végül nem sikerül megvalósítania. 1860-ban Miskolcon megjelenik viszont (a szerkesztő nevének elhagyásával) a *Kazinczy-Emlény. A Miskolczon 1859. Octob. 27-én tartott Kazinczy-ünnepély rajza* című kiadvány, amelyben Lévy indítványozó cikke, ódája és beszéde is közlésre kerül. A *Kazinczy-Emlény* összeállítója maga Lévy — ahogy ezt a *Visszatekintés* is megerősíti: „egy kis Emlékkönyvet szerkesztettem és adtam ki a miskolci ünnepély lefolyásáról.” (LÉVAY 1935, 34) Ugyancsak Lévy munkájaként lát napvilágot a *Széchenyi-gyász Borsodvármegye szívében Miskolczon 1860. Aprilishóban* című emlék-

füzet (Miskolcz, 1860) — benne az immár nagy oratori tekintéllyel bíró költő-tanár beszédével, melyet 1860. április 22-én „az avasi nagy templomban” olvas fel „a miskolczi helvét hitv. egyházközség” Széchenyi-gyászünnepélyén. 1862. június 2-án pedig Széchenyi arcképének leleplezési ünnepélyén lép a nyilvánosság elé újabb „alkalmi beszéddel” a „miskolczi polgári együletben” (SZÜCS 2003, I/324). Szemere Bertalan emlékezetét felújító beszédeit már Borsod vármegye főjegyzőjeként tartja meg: az elsőt 1870. november 7-én „Borsodvármegye tanácsstermben” Szemere arcképének leleplezési ünnepélyén (LÉVAY 1870); a másodikat 1871. május 1-jén „az avasi sirkertben” Szemere hamvainak ünnepélyes áthelyezése alkalmából (LÉVAY 1871). Ugyancsak főjegyzőként lép fel két Deák Ferenc-beszédével: 1876. június 29-én Borsod vármegye közgyűlésének Deák-gyászünnepélyén szónokol (LÉVAY 1876); 1877. november 5-én pedig a „megyei évnegyedes közgyűlésben” szerepel orációval Deák arcképének leleplezése alkalmából (LÉVAY 1877).

Ezeknek a *genus demonstrativum* retorikai hagyományát követő beszédeknek a vezéreszméje a patriotizmus. Széchenyi, Szemere és Deák annak az áldozó honszeretetnek válnak az ideáltipikus megtestesítőivé, amelyet nem a „vak hév” és a „patakként ömlő szavak”, hanem az „eszély és megfontolás” irányítanak. A szónok olykor — a *genus deliberativumba* is átlépve — „nemzetiségért lángoló szeretetünk” helyes „nyilvánítására” figyelmeztető traktátussá alakítja beszédét:

„A valódi gyakorlat és tettek mezején keressük hazánk boldogítását a helyett, hogy érzések vagy képzelet csalképei után indulva, légvárakat építsünk hiu reményekből s álmokhoz kapkodván, az elérhető valóságot is elveszítjük. [...] előre kimért s mindeneget számba vevő józansággal s bölcsességgel kell forgolódnunk a hon javának előmozdítása körül”. (LÉVAY 1860a, 20–21)

A szónok persze tisztában van azzal, hogy hallgatósága politikai szempontból megosztott, azaz nem mindenki azonosul a honszeretnek ezzel a — nyilvánvalóan aktuálpolitikai kontextusba helyezett — fel fogásával. Ezért kényszerül arra, hogy védelmezze és igazolja a józan és bölcs (kiegyezés-párti) patriotizmus — a Kossuth-követők igazgató és felelőtlen irányával szembenálló — képviselőit. A *genus demonstrativum*ban egyébként tilalmas *confirmatio* retorikai művelete így tűnik fel például az első Szemere-beszédben:

„Volt ereje és önállósága, nem úszni a zajló árral, se 1861-ben, se az azt követő időkben s népszerűségét martalékul dobni inkább a számtalan nyelvű gyanúsításnak, semhogy az egyszer helyesnek ismert elvek hirdetését, bármily keserű igazságokat foglaltak is magokban, elhallgassa, vagy változtassa. S valóban, a felszínen járó vérmes reményűek, az érzelempolitikusok, a hazafiaskodás árverői következetlenséget, meghunnyászkodást vetettek szemére az egykori republicanus miniszternek. Mintha bizony, — miként ő maga oly helyesen mondja — nem két különböző dolog volna, birni elvvel, mint gondolkodó ember s tanácsolni a hazát, mint hazafi! Amott az elme szabadon alkot; itt az értelemnek tények és körülményekhez kell magát szabnia. Ő a kettő között különbséget tenni mindig tudott.” (LÉVAY 1870, 6)

Dicsszónoki feladatait Lévay ugyan „a tisztelt közgyűlés rendeletéből” következő „megtisztelő kötelességként” teljesíti (LÉVAY 1877), ám az ilyen megbízatások nem szükségszerűen járnak együtt a főjegyzői hivatallal. A dicsszónoki felkéréseket Lévay minden bizonnal szónoki képességei elismeréseként kapja. E képességeket egybehangzóan igazolják a szem- és fültanúk beszámolóí, valamint a helyi sajtó tudósításai. Az első Széchenyi-beszédről Szűcs Sámuel például ezt jegyzi fel naplójába: „Végül Lévai József költő, és tanár tartott oratiót, méltót, a’ nagyszerű tárgy’ fennségéhez, méltót, a’ szónok’ országszerte

ismeretes tehetségéhez.” (SZŰCS 2003, I/304) A második Szemere-beszédről ez olvasható a naplóban: „A’ még 1869. Januar 18-án, Budán elhunyt dicső hazánk fia Szemere Bertalan’ hamvai, a megállapított programm szerinti ünnepélyességgel eltakarítottak. [...] A’ gyász ünnepély gyöngyét Lévay József megyei főjegyző, és költő remek beszéde képezé.” (SZŰCS 2003, II/50) A Szemere- és Deák-ünnepélyekről tudósító *Borsod* című hírlap 1871. május 4-i és november 8-i számai „megyénk főjegyzőjét” az „ékesen szólló”, a „szívet megragadó” és a „lángnyelvű” epithetonokkal ékesítik. A második Deák-beszéd fogadtatásáról pedig így számol be a lap 1877. november 8-i száma: „Már elhallgatott a szónok, de a közönség a beszéd varázshatásától mintegy megigézve hallgatott tovább, s csak később tört ki taps és viharos éljenzésben.” Lévay három évtizeden át köztisztelőben álló, sőt közszeretnek örvendő főjegyzője, majd alispánja Borsod vármegyének. Talán megkockáztatható az állítás: e hosszú köztisztviselői pálya sikeressége szorosan összefügg kivételes szónoki tehetségével — értve ez alatt mind a beszéd megalkotásával (az *inventió*val, a *dispositio*val, az *elocutio*val), mind pedig a beszéd előadásával (az *actio*val) kapcsolatos kompetencia fölényes birtoklását. Lévay ráadásul több beszédnemben is jártasnak bizonyul: nem csupán a dicsszónoklatok mestereként tartják számon, de a politikai orátorként is tekintély övezi. Vadnay Tibor — Lévay vármegyei gyakoronoka, majd későbbi utóda a főjegyzői székben — például így tekint vissza megyei közgyűlési szónoklataira: „Mikor hazafias meggyőződése szükségesnek tartotta, veleszületett szelid természetét és békés hajlandóságát is félretéve, fényes szónoki képességeit vitte bele a küzdelembe”, és így a közgyűlésen sokszor „az ő döntő felszólalása vitte diadalra az általa helyesnek vallott politikai véleményyt”. (VADNAY T. 1912, 4) Borsod vármegye 1890. október 10-én — főjegyzői műkö-

désének negyedszázados jubileuma alkalmából — „aranytollal” jutalmazza Lévayt. Az indítványozó Vay Béla főispán külön is szól az ünnepelt „szónoki érdemeiről”, később pedig közgyűlési jegyzőkönyvbe foglalják: „amellett hogy jeles stíliszta, kiváló szónok is, mind a zöld asztal mellett, mind ünnepi alkalmakkor” (DOBROSSY 1996, 46). Lévay nem csupán hivatalos orátorként gyakorol „mély s oly elfelejtethetlen benyomást” hallgatóságára, de egyéb nyilvános fellépései alkalmával is magával ragadja a közönséget. A színész Egressy Gábor számára például a miskolci színház ünnepélyes felavatása alkalmából 1857. szeptember 6-án rendezett „búcsúlakoma” jórészt Lévay tószója miatt marad emlékezetes: „A jelenlevő diszes kör, érzületét irányunkban közkedvességü költőnk: Lévay József tolmácsolta; — mely pohárszózat szintoly gyönyörű volt nyelvében, mint gazdag eszményi tartalmában.” (EGRESSY 1867, 375) Szűcs Sámuel pedig Lévay egy menyegzői „felköszöntője” kapcsán állapítja meg lokálpatrióta büszkeséggel: „az idegenek, kik most hallák őt először, meg győződhetnek, hogy főjegyzőnk, szónoki tehetségének, ország szerte elterjedt hite, épen nincsen nagyítva.” (SZŰCS 2003, II/322)

Dicsszónokként Lévay 1865. február 6-án lép fel először szűkebb hazáján, Miskolcon és Borsodon kívül: a Kisfaludy Társaság felkérésére újítja fel Kazinczy Gábor emlékezetét a Társaság ünnepélyes közülésén (LÉVAY 1869b). Hamarosan egy újabb emlékbeszéd megtartására is megbízást kap a Társaságtól: orációját Tompa Mihályról elkészíti ugyan, de előadására nem tud vállalkozni: végül Vadnay Károly olvassa fel a Társaság 1869. február 14-i közülésén (LÉVAY 1869). Lévay nevéhez mindösszesen ez a két nagyformátumú, a dicsoított „szellemi arczképét”, életpályáját az *éloge académique* hazai hagyománya szerint bemutató, klasszikus emlékbeszéd fűződik. A Magyar Tudományos Akadémiától is kap felkérést emlékbeszédek tartására — 1881. ok-

tóber 9-én kelt levelében Gyulai Pál tolmácsolja az „I-ső osztály” indítványát a Tóth Kálmán és a Szemere Miklós felett tartandó beszéd ügyében² —, ám ezeket Lévay nem teljesíti. Úgy tűnik fel, csak egykori legközelebbi barátai esetében érzi elháríthatatlan kötelességének a dicsszónoki fellépést az Akadémia és Kisfaludy Társaság kommemorációs szertartásain. Ennek a feltételezésnek ugyan ellentmondani látszik, hogy Szász Károly emlékezetének akadémiai felújítására sem vállalkozik, ám ezt a feladatot 1906-ban (több mint nyolcvan éves korában) kapja. Ahogy a naplójában írja:

„Az 'Akadémia' első osztálya régebben engem jelölt arra, hogy Szász Károly fölött emlékbeszédet tartsak. Mint műfordítót tartott arra alkalmasnak. Akkor mindjárt tudtára adtam Gyulainak, hogy nem vállalkozhatom. Most a főtitkár fordul hozzám ez ügyben. Válaszomban hivatkoztam a Gyulaival akkor mindjárt közlött vonakodásomra. Öreg vagyok, rest vagyok; nem érzek erőt arra, hogy méltóképpen feltüntessem Szász Károly roppant terjedelmű, változatos írói munkásságát, s abban az ő egész alakját. Pedig erősen ösztönözhet az iránta ifjú korom óta érzett barátság, szeretet és nagyrabecsülés. Hiszem, hogy nálam nélkül sem fog ő azon jelesek sorába merülni, kiknek nevét feledés borítja 'carent quia vate sacro'.” (LÉVAY 2001, I/376)

A megtisztelő felkérés elhárítását feltehetően az is megkönnyíti, hogy Lévay ez év március 25-én terjedelmes órával (LÉVAY 1909, 163–168) lép fel az Akadémia „fényesen sikerült” centenáriumi Toldy-ünnepélyén. A *Toldy Ferencz emlékezete* című költeménynek — ahogy naplójában írja — „reményem fölötti általános zajos hatása volt”. Majd hozzáfűzi:

„Ez az ünnepi közönség először és talán utoljára hallott engem mint felolvasót.” (LÉVAY 2001, I/341)

² MTA Könyvtára, Kézirattár, Ms 5689/245

A Toldy-óda valóban Lévay első és egyben utolsó kommemorációs fellépése az Akadémián: nem csupán a Szász Károllyal kapcsolatos emlékszó noki megbízatás teljesítésétől zárkozik el, de annak az emlékdának a megírására sem vállalkozik, amelyet — Széchenyi halálának ötvenedik évfordulójára — 1909 márciusában kér tőle az Akadémia nevében eljáró Heinrich Gusztáv. Nem csupán a „*végleg elbúcsúzottnak s elnémultnak*” érzett Múzsza miatt aggódik, de Arany János példája is nyomasztja:

„*Aztán hogyan is írjon valaki ódát Széchenyiről Arany ódája után?*” (LÉVAY 2001, II/68)

Végül *A czenki sírbolt* címmel mégiscsak készít — az akadémiai felkéréstől függetlenül — egy költeményt, amelyről 1910. április 20-án az alábbiakat jegyzi be naplójába:

„*A Széchenyi halálára emlékezés alkalmából én is írtam a múlt napokban egy rövid költeményt. Nem való volna az az 'Akadémia' ünnepélyére, amelyre, mint hírlapokban olvasom, Vargha Gyula írta az ódát. Az én versem csak egyéni hódolat akar lenni a legnagyobb hazafi emléke iránt.*” (LÉVAY 2001, II/100)

A Kisfaludy Társaság ünnepélyes közülésein — a Kazinczy Gábor- és a Tompa Mihály-emlékbeszédén túl — két Arany-emlékdával szerepel Lévay. Az elsőt — *Arany János emlékezete* címmel (LÉVAY 1897, 11–17) — Szász Károly nyitóbeszéde után és Gyulai Pál emlékbeszéde előtt maga adja elő a Társaság 1883. október 28-án tartott Arany-emlékülésén. A másodikat — *Arany bölcsője* címmel (LÉVAY 1925, 93–96) — 1917. február 11-én Kozma Andor olvassa fel a Társaság centenáriumi Arany-díszülésén. Az immár kilencvenkettedik évében járó Lévay annak ellenére „*készséggel tesz eleget*” a felkérésének (VADNAY B. 1921, 8), hogy — 1917. január 5-én kelt naplóbejegyzése szerint — súlyos alkotói kétségek gyötrik:

„*A vers megírásánál erősen érezte velem a Múzsza, hogy nem akar többé velem barátkozni. Ajándéka most már tartós gyötrellemmel és aggodalommal járt. Nem is lett kielégítő az eredmény. Nem tudok már Aranyról valami érdekes, új hírt pengetni. Mindent elénekeltem már róla, és most észrevétlenül is magamat ismétetem.*” (LÉVAY 2001, II/381)

E két nagy ceremoniális emlékdá között eltelt több mint három évtizedben Lévay négyszer is „énekel” Aranyról: 1899-ben *Az Arany-szoba*, 1904-ben *Arany „Őszikéi”*, 1907-ben *Hoc erat in votis. Vonatkozás Arany hasonló című versére*, 1916-ban pedig *A szalontai temető* címmel ír költeményt. E szövegeket az a feltételen csodálat és tisztelet hatja át, amelyről naplóbejegyzései is tanúskodnak: „*Mindig Arany tűnik élembe mértéknek*” — írja 1905. július 19-én. „*Nem bírok én betelni Arany költészetével. Akárhányszor olvasom, mindig újabb-újabb gyönyört, szinte bámulatos elragadtatást érzek*” — lelkesedik 1907. július 24-én. „*Minden magyar költő közt az ő műveiben merülök el legnagyobb gyönyörrel és csudálattal*” — hangsúlyozza ismét 1908. augusztus 1-én. (LÉVAY 2001, I/312, 396, II/32) *Visszatekintésében* ugyancsak kinyilvánítja: „*költőnek is, embernek is ő volt az én eszményképem*”. (LÉVAY 1935, 28) Aranyhoz való ragaszkodásáról, a nagy költőtárs meghatározó szellemi hatásáról naplójának 1909. október 19-én kelt bejegyzése is sokat elárul:

„*E napokban Kozma Andor megküldötte nekem Magyar symphoniák című újabb versei kötetét. Első lapjára írta, hogy nekem, »a nagy magyar költőnek«. Kedvesen kellett volna vennem, hogy így ír rólam éppen ő, akit én egyénileg is igazán szeretek, s akit a most zengedező versköltőink közt a legtehetségesebbnek, legértékesebbnek tartok. Azonban megköszönve neki a figyelmet, kijelentettem, hogy a nagy szó leírásában tollhiba történt, merthogy az igazságnak és a magam ítéletének is megfeleljen, azt a szót nem nagyonak,*

hanem aggnak kellett volna írni.” (LÉVAY 2001, II/88)

A dedikációnak ez a szerénykedő, játékos kifordítása ugyanis Arany-parafraízis. Három évtizeddel korábban, 1879. december 21-én kelt levelében Lévy egy epigrammával köszöni meg Arany-nak a *Toldi szerelme* dedikált példányát. Válaszlevelében Arany az epigramma utolsó sorához — *„Ujra virulsz s bájolsz: TOLDI SZERELME örök.”* — az alábbi megjegyzést fűzi: „Köszönöm a múltkori szép epigrammát is; de a végét alkalmasint így gondoltad: *„TOLDI SZERELME öreg!”*” (ARANY 1889, II/464) Ez a tetten ért intertextus (amelyről persze nehezen lenne eldönthető, hogy reminiscencia vagy pedig a poén nagyon is tudatos átvétele) látványosan világít rá arra a bensőséges viszonyra, amely Lévyt Aranyhoz és az Arany-szövegek „*csudált*” világához fűzi. A szerzői kételyek ellenére az *Arany bölcsője* nagy sikert arat. Nem csupán a Kisfaludy Társaság közülésén részesül „*rendkívül kedvező, szinte elragadtatásnak mondható fogadtatásban*”, de a hírlapok is „*nagy elismeréssel írnak*” a kilencvenkét éves poéta „*páratlan*” teljesítményéről. (LÉVAY 2001, II/383, 385–388) Lévy első Arany-költeményét, az *Arany János emlékezetét* az teszi jelentős verssé, hogy a miskolci poéta ezzel az ódával foglalja el helyét a legtekintélyesebb Arany-utódok között, és emeltetik végérvényesen a „népnemzeti” irodalom kanonikus költői közé. Utolsó Arany-költeménye, az *Arany bölcsője* pedig — a rendkívüli sikeren túl — azért tekinthető fontos versnek, mert Lévy ezzel az ódával kívánja költői pályáját befejezni: „*ezzel megírtam utolsó versemet is, mely a nagy napon olyan prológ-féle lesz. Most azután már többé igazán nem veszem a tollat a kezembe*” — szögezi le Vadnay Bélával beszélgetve. (VADNAY B. 1921, 8) Elhatározását naplójába is bejegyezi:

„Megfogadom hát a Múzsza intését. Nem írok többé verset. Ez volt az utolsó.”(LÉVAY 2001, II/381)

A poétai életmű Arany-költeménnyel való lezárásának gesztusa még akkor is megkülönböztetett figyelmet érdemel, ha csupán deklarált szándék marad. Lévy az *Arany bölcsője* után több verset, sőt még egy emlékdát is ír: néhány hónap elteltével a másik nagy pályatárs és barát, Tompa Mihály születésének centenáriuma alkalmából vállalkozik „*jubiláris költemény*” készítésére. Személyesen ugyan nem tud jelen lenni az 1917. szeptember 28-án tartott rimaszombati megemlékezésen, ám a szülőváros az ő *Tompa emléke* című ódájával (LÉVAY 1925, 104–107) ünnepel.

Bár az Akadémia és Kisfaludy Társaság pesti díszülésein Lévy viszonylag ritkán vállal szerepet, dicsszónoki fellépéseinek többsége mégiscsak e két tekintélyes köztestülethez köthető. Szívesen teljesíti ugyanis mind az Akadémia, mind a Kisfaludy Társaság kisebb (fővároson kívüli) kommemorációs felkéréseit. Arany szülővárosába, Nagyszalontára két alkalommal is elutazik: 1885. június 6-án a gimnáziumban berendezett Arany-emlékszoba megnyitási ünnepségén szónokol (LÉVAY 1887), 1899. augusztus 27-én a Csonkatoronyban kialakított Arany-emlékszoba „*ünnepélyes felavatásán*” olvassa fel *Az Arany-szoba* című költeményét (LÉVAY 1909, 17–20). 1890. augusztus 10-én Csekén Kölcsey Ferenc centenáriumi ünnepélyén, 1894. szeptember 16-án Nagykaposon Erdélyi János emléktáblájának leleplezése alkalmából képviseli beszéddel (LÉVAY 1891; LÉVAY 1896a) és költeménnyel (LÉVAY 1897, 259–261, 309–312) az Akadémiát és a Kisfaludy Társaságot. Ugyancsak a két társaság megbízását teljesíti Tompa Mihály szobrainak leleplezési ünnepélyein: 1896. október 4-én Sárospatakon tart szoboravató szónoklatot (LÉVAY 1896), 1902. június 4-én Rimaszombatban

adja elő — „nagy, zajos tetszésre” találva — *Tompa szobránál* című költeményét (LÉVAY 1909, 65–69). A város főterén álló egészalakos ércszobrot később többször is megverseli: *A szobor mellett* című költeménye egy 1908. júniusi, *A szobor beszél* című költeménye pedig egy 1911. júniusi rimaszombati látogatása idején készül. 1898. június 5-én Szekszárdon Garay János szobrát avatja fel orációjával az Akadémia képviselőjében (LÉVAY 1898), 1906. november 11-én Miskolcon Szemere Bertalan szobrának leleplezési ünnepélyén olvassa fel *Szemere Bertalan szobránál* című ódáját (LÉVAY 1909, 191–196). Naplójában így számol be költeményének fogadtatásáról:

„Az alkalomra készített költeményemet csakugyan magam mondtam el a nagy közönség előtt, amint láttam, eléggé kedvező hatással, bár se test, se kedély, se hang nem volt nálam rendes, erős állapotban. Számtalan példányban nyomtatták ki csinos alakban, s azonnal osztogatták a jelenlevőknek. Én pedig később jó barátaimnak s ismerőseimnek küldöztem, kiknek némelyikétől nemcsak meleg köszönetet kaptam, de legnagyobb »bámulatot« isafelett, hogy az én »életkoromban« ily alkotás telhetett tőlem. Az ünnepélyen és az azt követő lakomán is nagy elismerésben részesültem, melynek szinte túlságosan magasztaló kifejezése volt az alispán által reám mondott pohárköszöntő. — De bármennyire elhalmoztak is a szeretet és elismerés jeleivel, nem igen érzek többé kedvet arra, hogy efféle nyilvános szereplést vállaljak.” (LÉVAY 2001, I/374)

A kötelességérzet azonban még egyszer és utoljára fellépteti a dicsszónoki emelvényre: 1908. november 8-án Sajólászlófalván Egressy Gábor emléktáblájának leleplezési ünnepélyén szerepel „rövid, alkalmi magasztaló szózzattal” (LÉVAY 1908). November 5-én kelt naplóberegjegyzése szerint azért vállalkozik erre a — már igencsak megterhelő — fellépésre, mert egyrészt a megbízás „az »Akadémiától« jön”, másrészt „rokonszenves kegyelettel” kívánja „méltányolni” a „személyes jó barát”

Egressy „művészi nagy értékét, irodalmi és hazafiúi érdemeit”. (LÉVAY 2001, II/ 50)

A szónoki szerep iránti vonzódáson és a kivételes rétori adottságokon túlmenően a „kegyeletes tartozásnak” (LÉVAY 2001, I/309) ebből az érzetéből is következik, hogy Lévay nagy intenzitással és elkötelezettséggel működik közre a századvég és a századelő évtizedeinek kommemorációs szertartásaiban. Már Tompa-emlékbeszédének oratori pozíciója a személyes kötődés hangsúlyozására épül: „itt azt a fenkölt szellemet ünnepeljük, melyhez engem ifjú korom óta legbensőbb szeretet és barátság kötelékei fűztek”. (LÉVAY 1896, 620) Erdélyi János emlékezetét felújítva sem mulasztja el megjegyezni: „Jól esik nekem, hogy ezt a részvétet épen én tolmácsolhatom, a ki Erdélyi nemes barátságában évek során át részesültem.” (LÉVAY 1896a, 31) Beszédeivel és költeményeivel következetesen igyekszik hozzájárulni egykori pályatársai, barátai kultuszának megalapozásához és intézményes működtetéséhez. Sorra halnak ki mellőle a magyar irodalom Arany-korának nagy képviselői, és így — mindenkit túlélve — a magyar költők „patriárkájaként”, „Nesztoraként” teljesítheti az egyre szaporodó dicsszónoki felkéréseket. 1899. augusztus 27-én Gyulai Pál, Szász Károly és Lévay — „mint Aranynek a régi időből még élő személyes barátai” — együtt képviselik az Akadémiát és a Kisfaludy Társaságot a szalontai Arany-emlékszoba megnyitási ünnepélyén. (LÉVAY 2001, I/136) Az 1917. évi Arany-ünnep alkalmából Beöthy Zsolt már „Aranynek egyetlen élő kortársaként” szólítja fel Lévayt a centenárius emlékkóda megírására. (VADNAY B. 1921, 8) A legendás idők utolsó képviselőjeként az agg miskolci poéta „élő emlékoszlóppá” válik. E tekintélyes státusszal pedig együtt jár a haza „nagy embereinek” intézményes tiszteletét, az emlékező közösség önreprezentációs igényeinek kielégítését szolgáló dicsszónoki feladatkör. A panteonizáció felett ellenőrzést gyakorló tekintélyes köztestületek

felhatalmazottjaként Lévainak nem csupán privilégiuma, de kötelessége is a „nagyok” emlékezetének felújítása, a magyar irodalom dicsőséges hagyományának jelképes átörökítése. E dicsszónoki küldetést szembetűnő kompetenciával és mély odaadással teljesíti. Ha a Lévai-életmű súlypontját keressük, úgy tűnik fel, ezekhez a beszédekhez és költeményekhez jutunk. Kommemorációs szövegei szónoki mestermunkák, amelyek kifinomult rutinnal alkalmazzák az intézményes emlékezés — a 19. század közepére kialakult és a 20. század elejére kiüresedő — formalizált nyelvét. Az oratori művek — legyenek bár a laudációs *eloquencia* legmagasabb rendű példái — gyorsan elavulnak, és bizony a dicsszónok Lévaival is nehezen tud dialógust folytatnia a 21. századi befogadó. E szövegek azonban még nemes avultságukban is sokat elárulnak a közösségi emlékezet, a panteonizáció, az egymással szétválaszthatatlanul összekapcsolódó irodalmi és politikai kultuszok intézményes működéséről (és működtetéséről), ezért nagyon is érdemesek a tanulmányozásra.

IRODALOM

ARANY János

1889 *Levelezése író-barátaival*. I–II. Arany János Hátrahagyott Iratai és Levelezése 3–4. Kiadta Arany László, Budapest. (1888–1889)

2004 *Levelezése (1857–1861)*. Arany János Ősszes Művei 17. Kiadta Korompay H. János, Budapest.

DOBROSSY István

1996 *Miskolc írásban és képekben*. III. Miskolc.

EGRESSY GALAMBOS Gábor

1867 Borsodi levelek. In *Egressy Galambos Gábor emléke*. Pest, 369–377.

GYULAI Pál

1961 *Levelezése 1843-tól 1867-ig*. A Magyar Irodalomtörténetírás Forrásai 4. Kiadta Somogyi Sándor, Budapest.

KERÉNYI Ferenc

2004 Szentpéteri üres fészkek. Lévai József naplója. I–II. (1892–1907, 1908–1917)

Irodalomtörténeti Közlemények CVIII, 392–395.

LÉVAY József

1860a *Széchenyi-gyász Borsodvármegye szívében Miskolczon 1860. Aprilishóban*. Miskolcz.

1869 *Emlékbeszéd Tompa Mihály felett. Olvasztatott a Kisfaludy-Társaság ünnepélyes közülésén Pesten 1869. Febr. 14.* Miskolczon.

1869a Kazinczy Gábor emlékezete (Olvastatott 1865. február 6-dikán). *A Kisfaludy-Társaság Évtapjai* 2, 220–250.

1870 *Szemere Bertalan emlékezete. Borsodvármegye tanácstermében a dicsőült honfi arczképének ünnepélyes leleplezése alkalmával, az 1870-dik évi novemberhó 7-dikén tartott közgyűlésen*. Miskolczon.

1871 *Beszéde Szemere Bertalan hamvainak ünnepélyes áthelyezése alkalmából*. Borsod, máj. 4.

1876 Deák Ferenc halálára. *Borsod*, 27. melléklet, 5–6.

1877 *Beszéde Deák Ferenc arczképének leleplezése alkalmából Borsodvármegye közgyűlésén*. *Borsod*. (november 8.)

1887 *Beszéde a Kisfaludy-Társaság nevében az Arany-emlékszoba megnyitási ünnepélyén Nagyszalontán 1885. június 6-dikán*. *A Kisfaludy-Társaság Évtapjai* 21, 25–27.

1891 *Beszéde a Kisfaludy-Társaság nevében, a szatmármegyei Kölcsey ünnep alkalmával, Csekén, 1890. augusztus 10-dikén Kölcsey Ferenc sírjánál*. *A Kisfaludy-Társaság Évtapjai* 25, 14–17.

1896 *Jelentés a sárospataki Tompa szobor leleplezése ügyében*. *Akadémiai Értesítő* VII, 619–622.

1896a *Beszéde a Kisfaludy-Társaság nevében Erdélyi János nagy-kaposi szülőházát jelölő emléktáblának leleplező ünnepén 1894 szeptember 16-ikán*. *A Kisfaludy-Társaság Évtapjai* 29, 31–32.

1897 *Újabb költeményei*. Budapest.

1898 *Garay János szobra leleplezésekor*. (Elmondotta Lévai József rt. Szegzárdon 1898 június 5-én.) *Akadémiai Értesítő* IX, 321–322.

1908 *Beszéde Lászlófalván 1908 november 8-án Egressy Gábor emléktáblája leleplezésén*. *Akadémiai Értesítő* XIX, 626–627.

- 1909 *A Múzsza búcsúja. Költemények*. Budapest.
 1919 Feljegyzések életéről. *Akadémiai Értesítő* XXX, 5–16.
 1925 *Utolsó versei 1909–1918*. Kiadta Voinovich Géza, Budapest.
 1935 *Visszatekintés*. Kiadta Balázs Gy., Miskolc.
 2001 *Szentpéteri üres fészek. Lévay József naplója (1892–1917)*. I–II. Szerk.: Porkoláb T., Miskolc.
- MIKLÓS Róbert
 1978 *Lévay József életútja*. Borsod-Miskolci Irodalomtörténeti Füzetek 11. Miskolc.
- SZŰCS Sámuel
 2003 *Naplói*. I–II. Kiadta Kilián István, Miskolc.
- VADNAY Béla
 1921 *Lévay József és kortársai*. Budapest.
- VADNAY Tibor
 1912 *Lévay József arcképe. Ünnepi szónoklat, melyet Lévay Józsefnek, koszorus költőnknek, Borsodvármegye aranytollu főjegyzőjének és nyug. alispánjának a vármegye tanácssterme részére Stettka Gyula festőművész által megfestett arcképe ünnepélyes leleplezése alkalmával Dr. Vadnay Tibor vármegyei főjegyző az 1912. évi szeptember hó 10-én tartott évnegyedes rendes közgyűlésen elmondott*. Miskolcz.
- ZSIGMOND Ferenc
 1906 *Lévay József élete és költészete*. Budapest.

LÉVAY, THE LAUDATORY ORATOR

Keywords: remembrance speech, remembrance ode, commemorative rhetoric, oratorical competence

József Lévay often appeared with speech and ode, like as rhyming memorial speech, on the commemoration events, which refreshed the remembrance of “the great people of the nation”. The researchers have not studied the huge quantity of this corpus text up till now. This study surveys the activity of Lévay from the hundredth anniversary of Kazinczy in 1859 to the old Lévay’s commemoration appearances in detail. On the basis of the survey we can say that the excellent orator, Lévay appeared with great intensity and commitment on the official commemoration events in the end of the 19th century and the first decades of the 20th century. He tried to contribute to the cults of his former colleagues and friends with his speeches and poems consequently. The great representative persons of the classic era of the Hungarian literature passed away one after the other so he became the last man of the legend time and could satisfy the increasing requests to act as a laudatory orator.

The ancient poet became the “patriarch” and “living monument” of the Hungarian poets and it was together with the charge of elocution. The influential public institutes (Hungarian Academy of Sciences, The Kiszalud Society), which controlled the common remembrance, asked Lévay to renew the memory of the “Greats” and to help transmitting of the glorious traditions of Hungarian literature for the future symbolically. It was his privilege and obligation. The focus of Lévay’s life work was these speeches and poems. His commemoration texts are masterpieces, in which the author used the formalistic tongue of the commemoration with experience. This formalistic tongue formed by the middle of the 19th century and became empty by the beginning of the 20th century. These speeches and poems are not only worth of studying as an oratorical performance, but they throw light on the work of the common remembrance, the literary, and the political cults.

Tibor Porkoláb